

Literární věda

- zabývá se uměleckou literaturou, dělí se na tři samostatné disciplíny:

- ❖ **Literární teorie** – zabývá se podstatou literatury, vznikem lit. díla, jeho místem v literatuře, jak ho vnímá čtenář atd.
- ❖ **Literární historie** = dějiny literatury, vývoj národních literatur, význam autorů a děl
- ❖ **Literární kritika** – je nejmladší z těchto disciplín, rozebírá lit. dílo.

Poezie a próza jsou dvě základní výrazové formy umělecké literatury.

Poezie

= básnictví, psána převážně veršem (!básně v próze), zákl. jednotkou je stopa, verš a sloka.

Verš = jeden řádek básně, zvuková a významová jednotka básně. **Verš pravidelný** (=tradiční, vázaný) má pravidelný rytmus, tzn. pravidelné opakování přízvučných a nepřízvučných slabik, popř. dlouhých a krátkých slabik, většinou rým. **Verš volný** – má minimum metrických prvků, rozdílnou délku veršů, nepravidelný rým, často je zcela bez rýmu, bez interpunkce. Důležitá je koncová melodie, pauzy a důrazy.

Sloka (strofa) = skupina veršů, tvořících rytmický, rýmový a většinou i obsahový celek.

Refrén = opakování verše/veršů na konci sloky.

Rytmus = pravidelné opakování zvukových prvků.

Metrum = schéma, podle kterého se řídí rytmus verše (rytmický vzorec).

Stopa = nejmenší jednotka metra, je tvořena 2-3 slabikami, které se ve verši opakují. Přízvučnou slabiku značíme čárkou – (=těžká doba), nepřízvučnou obloučkem U (lehká doba). Jednotlivé stopy oddělujeme svislou čarou.

- ▶ Trochej: –U (nejběžnější stopa v čj) *velké síře*
- ▶ Jamb: U– *za trochu kásky*
- ▶ Daktyl: –UU *probačta*

Volný verš je nejmladší typ verše, vyznačuje se pouze intonačně, často ruší interpunkci, často nemá rým. Důležitá je koncová melodie verše, pauzy, důrazy. Dnes se využívá v mnoha literaturách.

Rým = zvuková shoda slov nebo jejich konců na konci veršů nebo poloveršů. (Kromě shodných samohlásek musí být alespoň jedna souhláska, např. lány – strany).

- ▶ **Sdružený**: aabb
- ▶ **Střídavý**: abab
- ▶ **Obkročný**: abba
- ▶ **Postupný**: abcabc
- ▶ **Tirádový**: aaaa
- ▶ **Přerývaný**: abcb

Asonance – zvuková shoda jen koncové samohlásky, např. parohy – do vody.

Prozódie = nauka o využití zvukových prvků ve verši. Podle toho, jakých prvků je využito pro stavbu verše jako základny, rozlišujeme následující prozodické systémy:

- sylobický systém** (slabičný) – rytmus je založen na pravidelném počtu slabik ve verši (polština, románské jazyky)
- tónický systém** (přízvučný) – rytmus je založen na pravidelném opakování přízvuku (stará německá a ruská literatura)
- sylobotónický systém** (slabičně-přízvučný) – verše mají pravidelný počet slabik a slovních přízvuků (česká poezie)
- časoměrný systém** – rytmus je založen na pravidelném střídání dlouhých a krátkých slabik (antika).

Próza

Stavebními jednotkami jsou slovo, věta, odstavec, z nich se skládá kapitola, díl, kniha, cyklus. Próza tíhne k vyprávění, směřuje k věcnosti a k objektivnímu zachycení skutečnosti. Řídí se gramatickými a stylistickými pravidly.

Literární druhy

- ❖ **Epika**
- ❖ **Lyrika**
- ❖ **Drama**

Literární žánry jsou útvary, které vznikají v rámci lit. druhů, např. v epice je to povídka, novela...

Epika

- ztvárňuje skutečnost vyprávěním příběhu. **Má děj**, časové a příčinné souvislosti. Obvykle mívá dvě složky: řeč autorskou (vypravěče) a promluvy jednotlivých postav. Nejstarší dochovaná epická díla jsou většinou veršovaná, dnes je nejběžnější epická výrazová forma próza. **Formy epiky**:

- veršované: epos, eposej, bylina (=bohatýrská píseň),
- veršované i prozaické: báje (=mýty), pohádka, pověst, bajka, kronika, legenda,
- prozaické: anekdota, povídka, novela, román, romaneto.

Lyrika

- vyjadřuje **pocity, nálady**. Často se jedná o monolog, v němž mluvčí bývá totožný s autorem.

Lyrika: osobní (milostná, rodinná), přírodní, reflexivní, meditativní a občanská.

Lyrické žánry: píseň, elegie (=žalozpěv), žalm, óda, hymnus, epitaf, epigram, pásmo, sonet.

Drama

Určeno k **scénickému provedení**. Je tvořeno promluvy a jednáním jednotlivých postav a scénickými a režijními poznámkami. Hlavními žánry dramatu jsou **tragédie** a **komedie**, dále tragikomedie, činohra, fraška, opera, opereta, revue, muzikál, melodram.